Sociological Analysis of the Social and Economic Consequences of Fake Divorce, Lived Experience of Formally Divorced Social Security Pensioners Women

Narges Asgarkhani: Ph.D. student, department of sociology, Tehran West Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
Zahra Zare*: Assistant peofessor, department of sociology, Tehran East Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. zahra.zare@iau.ac.ir
Soroush Fathi: Assistant peofessor, department of sociology, Tehran West Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. fathi.soroush@gmail.com

Abstract

Introduction: The emerging phenomenon of fake divorce is a form of consensual divorce, intended not to separate couples but to achieve other goals, such as obtaining economic and social benefits from being single or divorced. This practice has been increasing in recent years. This research aims to analyze the sociological and economic consequences of fake divorce and to explore the lived experiences of formally divorced women who are pensioners of the Social Security Organization, using a grounded theory approach.

Methods: The qualitative research was conducted in Mallard City in 2022. Fourteen divorced women who are pensioners from the Mallard Social Security branch were selected through purposeful and theoretical sampling until theoretical saturation was reached. Data were collected using semi-structured interviews, and NVivo 10 software was employed for data analysis.

Results: The research findings revealed one hundred seventy-three open categories, fifty-two central categories, and ten selective categories. These were organized into a paradigm model, where the central phenomenon identified was "the feeling of economic and family insecurity in women" who are formal pensioners of the Social Security Organization.

Conclusions: Fake divorce and the receipt of alimony have both economic and social implications for women, which can enhance their financial conditions. Additionally, the positive social aspect includes increased empowerment and decision-making capabilities for women. However, there are negative consequences as well, such as rising family conflicts, loss of job opportunities, and deprivation of legal rights as a spouse due to divorce.

Keywords

Lived Experience, Fake Divorce, Consequence, Social Security Organization, Women Pensioners

*Corresponding Author
Study Type: Original
Received: 19 Feb 2024
Accepted: 28 May 2024

Please cite this article as follows: Asgarkhani N, Zare Z, and Fathi S. Sociological analysis of the social and economic consequences of fake divorce, lived experience of formally divorced social security pensioners women. Quarterly Journal of Social Work. 2023; 12 (4); 15-24

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

تحلیل جامعه‌شناسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی طلاق صوری تجربه زیسته زنان مطلقه مستمری بگیر سازمان تامین اجتماعی

نرگس عسگرخانی: دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاداسلامی، تهران، ایران.
زهرا زارع*: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. zahra.zare@iau.ac.ir
سروش فتحی: استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. fathi.soroush@gmail.com

واژگان کلیدی

تجربه زیسته، طلاق صوری، پیامد، سازمان تامین اجتماعی، زنان مستمری‌بگیر

* نویسنده مسوول
نوع مطالعه: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۳۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۸

چکیده

پیشگفتار: پدیده نوظهور طلاق صوری نوعی طلاق توافقی است که هدف آن جدایی زوجین نبوده، بلکه به‌دلایل دیگری و برای کسب منفعت‌های ناشی از مجرد یا مطلقه بودن صورت می‌گیرد که درسال‌های اخیر رو به افزایش بوده است. این پژوهش با هدف بررسی و تحلیل جامعه‌شناسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی طلاق صوری و بررسی تجربه زیسته زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر سازمان تامین اجتماعی با رویکرد نظریه زمینه‌ای انجام گردیده است.

روش: پژوهش به روش کیفی در سال ۱۴۰۱ در شهرستان ملارد انجام گردید. چهارده نفر از زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر شعبه تامین اجتماعی ملارد به روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری تا اشباع نظری انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و برای تجزیه وتحلیل داده‌ها از نرم‌افزارNVIVO10 استفاده گردید.

یافته‌ها: نتایج پژوهش منجر به شناسایی صد و هفتاد و سه مقوله باز، پنجاه و دو مقوله محوری و ده مقوله انتخابی گردید که درقالب مدل پارادایمی قرارگرفت و پدیده مرکزی «احساس ناامنی اقتصادی و خانوادگی در زنان» مطلقه صوری مستمری‌بگیر سازمان تامین اجتماعی بود، که در زمینه و میدان مطالعه کشف گردید.

پی‌آمد: طلاق صوری و دریافت مستمری پیامدهای اقتصادی و اجتماعی برای زنان در برداشته است که از پیامدهای اقتصادی می‌توان گفت برای زنان بهبود شرایط اقتصادی آنان و بعد مثبت اجتماعی آن نیز افزایش سطح قدرت و تصمیمگیری زنان بوده است، اما طلاق صوری و دریافت مستمری پیامدهای منفی نیز برای زنان داشت که ازجمله می‌توان به افزایش تعارضات خانوادگی، از دست دادن شغل و فرصت‌های کسب درآمد و بی بهره شدن از حقوق قانونی خود به‌عنوان همسر به‌دلیل طلاق اشاره کرد.

نحوه استناد به مقاله

نرگس عسگرخانی، زهرا زارع و سروش فتحی. تحلیل جامعه‌شناسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی طلاق صوری تجربه زیسته زنان مطلقه مستمری بگیر سازمان تامین اجتماعی. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۴۰۲؛ ۱۲ (۴): ۲۴-۱۵

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

یکی از نهادهای اجتماعی مهم جامعه خانواده است که در بستر خود اعضا را پرورش داده و حمایت می‌کند. در جامعه کنونی شکل و کارکرد خانواده دستخوش تغییراتی شده که از جمله این تغییرات می‌توان به کوچک شدن خانواده در قالب خانواده هسته‌ای کم فرزند یا بی‌فرزند، دیر تشکیل شدن خانواده و افزایش سن تجرد، افزایش طلاق، ازدواج‌های مجدد و زندگی‌های مشترک بدون ازدواج را اشاره کرد. خانواده به‌عنوان نماینده و ذینفع توسعه نقش حساس و مهمی در شکل‌دهی به جامعه ایفا می‌کند. خانواده ابزار اصلی انسجام جامعه بوده و این کاررا از طریق فعالیت اجتماعی خود انجام می‌دهد. [۱] خانواده به‌عنوان نخستین واحد اجتماعی وظایف و کارکردهای متفاوتی برعهده دارد و مکان اصلی تربیت، اجتماعی شدن انسان‌ها، یادگیری ارزش‌ها و هنجارها و شکلگیری کنش‌ها و تعاملات بین فردی است.[۲] طلاق به‌دلیل پیامدهای مختلف آن برای خانواده و جامعه، خصوصا برای زنان و فرزندان همواره مورد توجه کارشناسان مشکلات خانواده بوده است، خصوصا این‌که افزایش آمار آن در کشور ما بسیار نگران کننده است. طلاق نتیجه حل نشدن مساله‌های زناشویی یا حل نشدن قانونی و رسمی مشکلات زوجین است.[۳] در کنار طلاق عاطفی و قانونی که نرخ قابل توجهی را به خود اختصاص داده است، پدیده دیگری در حال افزایش است که علی‌رغم طلاق زوجین، اعضای خانواده در کنار هم زندگی می‌کنند و به طلاق صوری یا کاسب کارانه معروف است و به طلاقی گفته می‌شود که هدف آن جدایی زوج نباشد و به نیت دیگری صورت پذیرد. معمولا در طلاق صوری، زن و شوهر از منظر قانونی طلاق می‌گیرند، در صورتی که با یکدیگر زندگی می‌کنند و این زندگی در کنار یکدیگر با توجه به مساله‌های دینی که در خانواده ایرانی جاری می‌باشد، به‌صورت عقد موقت یا صیغه است. این پدیده تحت تاثیر مشکلات و مساله‌های زنان و خانواده در جامعه و امکانات و قوانین حمایت کننده از زنان قرار دارد. چرا که به‌دلیل شرایط و توجه بیشتر به حقوق زنان، قوانین حمایت کننده بیشتری نسبت به قبل از سوی نهادهای مختلف وضع و اعمال می‌شود که این موضوع می‌تواند زنان و خانواده را برای کسب منفعت‌های آن ترغیب به طلاق و تجرد کند. دریافت مستمری پدر، معافیت سربازی فرزند، دریافت خدمات اجتماعی و نظایر آن مزایای اجتماعی و کمک‌های غالبا دولتی برای حمایت از زنان است. بنابراین طلاق‌های صوری یکی از مباحث مهمی است که بیشتر به مساله رفاه و تامین اجتماعی باز می‌گردد. برای مثال طبق قانون حمایت از خانواده، مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۰۱ مجلس شورای اسلامی و بند سه ماده چهل و هشت آن قانون، «فرزندان اناث به شرط نداشتن شغل و شوهر محق دریافت مستمری والدین هستند.» یعنی در صورت فوت پدر یا مادر، اگر دختری مجرد یا مطلقه باشد و همچنین دارای شغل نباشد، می‌تواند از مستمری والدینش استفاده نماید.[٤]

در طلاق صوری علی‌رغم زندگی اعضای خانواده با هم، چالش‌ها و مساله‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی در پی دارد که به‌دلیل جدید بودن موضوع، مطالعات کمی بر روی آن صورت گرفته است. بیشتر تحقیقات انجام گرفته، در زمینه طلاق‌های قانونی و عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تاثیرگذار و پیامدهای آن می‌باشد.[۵ تا ۱۲] تحقیقی که در سال ۱۳۹۷ توسط درگاهی و همکاران انجام گرفته، به رابطه مثبت بین بیکاری و تورم و نرخ طلاق اشاره کرده‌اند.[۱۳] همچنین برخی تحقیقات نشان دهنده نگرش مثبت افراد به طلاق است، از جمله پژوهشی با عنوان نگرش و تصور از پیامدهای طلاق و تمایل و گرایش جوانان به طلاق، رسول صادقی۱۳۹٦، اشاره می‌کند که حدود یک پنجم جوانان متاهل که تمایل زیادی به گرفتن طلاق دارند عمدتا تصور و ارزیابی مثبتی از پیامدهای و زندگی بعد از طلاق دارند.[١٤] درمعدود پژوهش‌های صورت گرفته؛ از جمله ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب کارانه در ایران۱۳۹۹، اعتمادی‌فر نشان می‌دهد که ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب کارانه هرچند قانونی هستند اما نشانی از جان و روح حقوق ندارند و در این شرایط نظام حقوقی قدرت تامین اعتبار قواعد حاکم بر خانواده را فی نفسه نداشته است.[۱۵] همچنین پژوهش طلاق صوری از نظر فقه مذاهب و حقوق ایرانتوسط معروفی۱۳۹۹، نشان داد که فقه‌ها در این‌که در طلاق صوری طلاق واقع می‌شود اجماع دارند و تحصیل هر نوع مال و یا امتیازی که در نتیجه این موضوع بدست می‌آید تحصیل مال نامشروع و آن را حرام دانسته‌اند و در حقوق ایران نیز جرم انگاری شده است.[١٦] در سال ۲۰۲۱ اس کاواتی تحقیقی با عنوان مروری بر وضعیت ازدواج با استفاده از گواهی طلاق جعلی نموده است که این مطالعه با هدف تعیین پیامدهای قانونی ازدواج با استفاده از طلاق جعلی انجام شده است و به این نتیجه رسیده است که وضعیت تاهل با استفاده از طلاق جعلی قابل لغو است و اشخاصی که در ارتکاب جرم

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

جعل نقش داشته باشند به هشت سال حبس محکوم می‌شوند.[۱۷] در پژوهشی بنام اپلیکیشن آنلاین برای تشخیص طلاق واقعی و جعلی در دادگاه‌های مذهبی درسال ۲۰۲۱ توسط رامدانی و همکاران در کشور اندونزی انجام گرفته، بیان می کنند طلاق سند بسیار مهمی است که وضعیت حقوقی طرفین را توضیح می‌دهد.دو نرم‌افزار کاربردی با نام‌های تلسکوپ و اتارا به‌عنوان شکلی از خدمات به عموم مردم وجود دارد تا بتواند صحت گواهی‌های طلاق را تایید کنند و البته این برنامه‌ها دارای ضعف می‌باشند و صرفا اطلاعات را به‌صورت محلی شامل می‌گردد و نیاز به ادغام و به روزرسانی پایگاه داده ملی می‌باشد.[۱۸] طبق تحقیقات به‌عمل آمده مساله طلاق صوری در کشورهای دیگر از جمله چین، تایوان و اندونزی نیز رواج دارد. از پژوهش‌های انجام شده می‌توان به پژوهشی با عنوان طلاق جعلی منافع محور در چین، وانگ جاین و همکاران۲۰۱۸، اشاره کرد. این پژوهش بیان می کند که در مورد تصور زوج‌های چینی که به طلاق جعلی روی می‌آورند اطلاعات کمی موجود است ولی به‌نظر می‌رسد که باید در رابطه بین دولت، سیاست یا قانون و جامعه در چین معاصر تجدید نظر گردد.[۱۹] با توجه به این‌که مطالعات کمی در زمینه طلاق صوری صورت گرفته و این پدیده در جامعه خصوصا با توجه به شرایط اقتصادی رو به گسترش است. این پژوهش می کوشد تا از منظر زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر سازمان تامین اجتماعی (زنانی که برای دریافت مستمری پدر از همسرانشان طلاق صوری می گیرند.) و تجربه زیسته آنان در قالب یک رویکرد کیفی و نظریه زمینه‌ای به موضوع بپردازد. در این تحقیق عوامل علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای موثر؛ راهبردهای موثر و همچنین پیامدهای طلاق صوری بر زنان مطلقه صوری مورد مطالعه قرار گرفته است.

روش

این مطالعه از نوع کیفی است و با هدف شناخت تجربه زیسته زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر تامین اجتماعی انجام شده است. روش تحقیق نظریه زمینه‌ای با رویکرد استروس و کوربین می‌باشد. داده‌ها به شیوه تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جامعه مورد مطالعه زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر تامین اجتماعی شعبه ملارد در سال ۱۴۰۱ بود که از این میان چهارده نفر تا رسیدن به اشباع نظری به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. با توجه به حساسیت موضوع و پنهانکاری این زنان با استفاده از اطلاعات در دسترس پژوهشگر در خصوص گزارشات مربوط به طلاق صوری، نمونه اولیه انتخاب شد و این افراد طی مصاحبه اولیه با جلب اعتماد در محیطی خارج از تامین اجتماعی، مورد بررسی قرار گرفتند. پس از احراز صوری بودن طلاق مصاحبه اصلی با آن‌ها انجام شد. در این پژوهش از تکنیک مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته و تحلیل اسنادی برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. دلیل انتخاب تکنیک مصاحبه در این تحقیق این بود که در تحقیقاتی که به روش کیفی انجام می‌شوند با تکنیک مصاحبه عمیق می‌توان اطلاعات بیشتر، بهتر و مناسبت‌تری به‌دست آورد و چون موضوع مطالعه، تجربه زیسته افراد می‌باشد موضوع باید از منظر و دید خود آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد. در این پژوهش مصاحبه‌ها تا مرحله اشباع نظری ادامه پیدا کرد و هر کدام حدود یک ساعت به‌طول انجامید.

یکی از متداول‌ترین مدل‌های مورد استفاده در روش نظریه زمینه‌ای که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفت مدل استراوس و کوربین است که که دارای روش سیستماتیک و سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است. این مدل شامل گام‌هایی به این شرح است. گام اول یا کدگذاری باز مراحلی چون تحلیل و کدگذاری، کشف طبقه‌ها، توصیف طبقه‌ها با توجه به خصوصیات آن‌ها و جدول کدگذاری باز را شامل می‌شود. گام دوم کدگذاری محوری، خود مشتمل است بر **شرایط علی** که مجموعه‌ای از طبقه‌ها و ویژگی‌هایشان است که مقوله اصلی را تحت تاثیر قرار می‌دهند، **راهبردها** که بیانگر رفتارها و تعاملات هدفداری هستند که تحت تاثیر شرایط مداخله‌گر و بستر حاکم حاصل می‌شوند، **بستر حاکم** که به شرایط خاصی گفته می‌شود که بر راهبردها تاثیر گذارند، **شرایط مداخله‌گر** که شرایطی هستند که راهبردها از آن‌ها متاثر می‌شوند و این شرایط را مجموعه‌ای از متغیرهای میانجی و واسط تشکیل می‌دهند؛ و **پیامدها** که بیانگر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر اتخاذ راهبردها به‌وجود می‌آیند. گام سوم کدگذاری انتخابی یا گزینشی: روند انتخاب مقوله اصلی به‌طور منظم و سیستماتیک آن با سایر مقوله‌ها، اعتبار بخشیدن به روابط و پرکردن جاهای خالی با مقولاتی که نیاز به اصلاح و گسترش دارند. این روند شامل چندگام می‌باشد که اولین قدم متضمن توضیح خط اصلی داستان است.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

گام دوم، ربط دادن مقولات تکمیلی بر حول مقوله اصلی با اســتفاده از یــک پارادایم (که در کد گذاری محوری توصیف شده است) اســت. گام سوم، مرتبط ســاختن مقولات به یکـدیگر در سطح بعدی است. گام چهارم، بــه تایید رســاندن آن روابط در قبــال داده‌ها است. آخرین قدم، تکمیل مقولاتی است که اصلاح و یا نیاز به بســط و گسترش دارند.[۱] داده‌هایی که از طریق مصاحبه به‌دست آمد، در ســه مرحله مستندســازی گردید. ضبط و یاداشت برداری از داده‌ها، پیاده‌سازی و برای تجزیــه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارNVIVO10 اســتفاده شــده، که در نهایت بــا وارد کردن مصاحبه‌ها به نرم‌افزار و کدگذاری سه مرحله در مجموع تعداد صد و هفتاد و ســه کد باز، پنجــاه و دو کد محوری و ده کــد انتخابی اســتخراج گردید. در این پژوهش برای بررسی روایی، یافته‌های پژوهش توسط اساتید مورد مطالعه و بازبینــی قرار گرفت و مواردی جهت اصلاح یا تغییر نظریه نهایی بیان شــد. یکی از راه‌های نشــان دادن پایایی، مطالعه حسابرســی فرآیند آن است. نتایج پایایی، زمانی قابل حسابرسی هستند که محقق دیگر بتواند مســیر تصمیم به‌کار رفته توســط محقق در طول مصاحبه را نشان دهد. بنابراین محقق پایایی داده‌ها را از طریق نشان دادن مسیر تصمیمات خود و همچنین قرار دادن تمامی داده‌های خام، تحلیل شده، کدها، مقوله‌ها، فرآیند مطالعه، اهداف اولیه و ســوال‌ها در اختیار اساتید راهنما و مشاور قرار داد. با حسابرســی دقیق صاحبنظران درســتی تمام گام‌های تحقیق مــورد تایید قرار گرفت. علاوه بر این در تحقیــق کنونی از روش توافق درون موضوعی برای محاســبه پایایی مصاحبه‌های انجام گرفته استفاده شده اســت. برای این منظور بخشی از مصاحبه‌ها مجددا توسط محقق دیگری کدگذاری و بازبینی شد و درصد توافق درون موضوعی به‌دست آمد محاسبه گردید که بیش از هفتاد درصد است.

یافته ها

ویژگی‌های زمینه‌ای مشــارکت‌کنندگان در جدول شماره یک آورده شده است. همان‌گونه که در جدول شماره یک نشان می‌دهد، مورد بررســی زنان مطلقه صوری مســتمری‌بگیر از سازمان تامین اجتماعی هستند که بین نوزده تا شصت سال سن دارند و غالبا دارای فرزند هستند و نیمی خانه‌دار و نیمی شاغل بوده‌اند. از زمان ازدواج آن‌ها سه تا چهل و شش سال و بین یک تا هفت ســال از زمان متارکه آن‌ها گذشته است. بر اساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی از بین مقوله‌های پژوهش، مقوله‌ی اصلی «احســاس ناامنی اقتصادی و خانوادگی در زنان مطلقه صوری مســتمری‌بگیر»، انتزاعی‌تر از ســایر مقوله‌ها بود که به‌عنوان مقوله اصلی انتخاب و در قالب الگوی پارادایمی ارائه شده قرار گرفت. بعد از پیاده‌ســازی و تحلیل متن مصاحبه‌ها، مهمترین مقولات مورد بحث در گفتگو با مشارکت‌کنندگان، در قالب ده مقوله اصلی به شرح زیر دسته‌بندی گردید.

مقوله‌های اصلی پژوهش

بهبود شــرایط اقتصادی بعد از دریافت مســتمری مقوله‌های بهبود شــرایط مالی، استقلال مالی، احساس امنیت مالی، تغییر شــرایط قدرت در خانواده به نفع زنان و بهبود اندک در شــرایط مالی؛ در این مقوله اصلی قرار دارند. مشــارکت‌کننده کد یازده می‌گوید: «الان هم خوشحالم که حداقل این حقوق هست بتونم شکم خودم و بچه‌ام رو سیر کنم و یه جورهایی دستم تو جیب خودمه درسته هزینه‌ها بالاست و من بچه‌دارم، ولی بازم یه آب‌باریکه است دیگه.»

بی‌ثباتــی اقتصــادی قبل از دریافت مســتمری: مقوله نیاز مالی زنان به‌دلیل بیماری و ناتوانی زن یا همســر در این مقوله اصلی قرار دارد. بسیاری از زنان مصاحبه‌شونده، علت طلاق صوری و دریافت مستمری را نیاز مالی و اقتصادی می‌دانستند. چنانچه مشارکت‌کننده کد چهارده می‌گوید: «زمانی که مادرم پیر شده بود و مریض بود و فوت کرد و حقوق پدرم رو که مادرم می‌گرفت بستند، منم که شرایط زندگی‌ام بد بود، شنیده بودم اگه شوهرم فوت کنه می‌تونم حقوق پدرم رو بگیرم ولی خوب همسرم زنده بود و زمینگیر. این شد که مجبور شدیم طلاق بگیریم تا بتونیم حقوق پدرم رو بگیریم.»

مقوله‌هــای نیاز مالی ناشــی از افزایش ســن و کاهش توانایی، نیــاز مالی به بیمه درمانی، علــت طلاق صوری و دریافت مســتمری به‌دلیل نیاز مالی ناشــی از افزایش سن و کاهش توانایی آنان بوده اســت. نیاز مالی به‌دلیل کمبود درآمد، مضیقه مالی، نیاز به حمایت مالی از سوی خانواده، ضرورت رفع نیازهای زندگی، فقدان یا کمبود حمایت‌های اجتماعی در جامعه برای زنان و خانواده، نیاز مالی به‌دلیل بیکاری و کاهش درآمد همسر، نیاز مالی به‌دلیل بیکاری و کمبود درآمد زنان در این

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

مقوبه اصلی قرار دارد.

از دست دادن فرصت‌های شغلی و کسب درآمد برای زنان: مقوله ناگزیر به ترک شغل در این دسته‌بندی قرار می‌گیرد. مصاحبه‌ها نشان داد که گرایش به دریافت مستمری منجر به از دست دادن شغل آنان نیز شد. به‌طوری‌که تعدادی به مفهوم استعفا از شغلم به خاطر دریافت مستمری اشاره داشتند. شرکت‌کننده کد شماره پنج می‌گوید: «رفتم پرسیدم گفتند که نباید شاغل باشم منم درخواست دادم. چون سابقه‌ام زیاد نبود و فعلا نمی‌تونستم بازنشسته بشم از کارم استعفا دادم.»

مقوله فرار از اشتغال، تجربه زیسته نشان داد که آنان، تمایل چندانی به شاغل بودن ندارند و دست به طلاق صوری و دریافت مستمری زدند. به‌طوری‌که بعضی به مفهوم بی‌تمایلی به‌کار اشاره کردند. شرکت‌کننده کد شماره چهار می‌گوید: «چون وضعیتم طوری نیست که بتونم بدون این حقوق زندگی کنم نه قادر به‌کار کردن هستم که برم دنبال کار نه حامی مثل مادرم دارم که بهم برسه.»

تمایل به چارچوب‌گریزی در جهت بهبود شرایط خانوادگی: مقوله‌های اعتماد ضعیف به دولت و نهادهای حمایتی، افزون‌طلبی اجتماعی، پنهانکاری و تقلب؛ با توجه به روایت‌های زنان مشارکت‌کننده و مقوله تنزل سرمایه اجتماعی به نهادها، یکی از علل طلاق صوری و دریافت مستمری بود. شرکت‌کننده کد شماره یک می‌گوید: «من فقط می‌خواستم هر طوری شده مستمری پدرم رو بگیرم.»

مقوله پنهانکاری و تقلب نشان داد زنان برای انجام طلاق صوری و دریافت مستمری مجبور به مخفی‌کاری‌هایی در بعضی از امور بودند. شرکت‌کننده کد شماره دو می‌گوید: «به‌هرحال با دو تا بچه الان هزینه‌ها خیلی بالاست منم قبلا آرایشگاه داشتم الان هم کم و بیش برای مشتری‌های قبلی‌ام کار می‌کنم، ولی چون گفتند نباید شاغل باشم آرایشگاهم رو جمع کردم و تو خونه کار می‌کنم.»

نابسامانی خانوادگی قبل و بعد از دریافت مستمری: مقوله‌های احتمال فروپاشی خانواده، کاهش مسوولیت‌پذیری همسر، تنش‌های خانوادگی ناشی از مساله‌های مالی، افزایش تعارضات خانوادگی، اختلافات خانوادگی و نداشتن تفاهم با همسر، کاهش مشاجرات خانوادگی ناشی از حل مشکلات اقتصادی، بی‌تاثیری مستمری در روابط عاطفی خانوادگی، از دست دادن حقوق قانونی به‌عنوان همسر، طلاق صوری شکلی از خانواده مدرن، جلب رضایت همسر، زندگی در یک خانواده مردسالار و تلاش برای رهایی، درگیری همسر با اعتیاد، مربوط به این مقوله اصلی می‌باشند. شرکت‌کننده کد شماره سه می‌گوید: «با رفتارهایی که از شوهرم می‌بینم امکان داره به هم خیانت کنه و بره سراغ یه زن دیگه چون الان اسم من به‌عنوان زن عقدی تو شناسنامه‌اش نیست و این کارا ازش بعید نیست این موضوع هم نگرانم می‌کنه.»

آشنایی و حرکت در جهت قانون‌گریزی: مقوله آگاهی از شرایط دریافت مستمری و موارد مشابه در صورت طلاق صوری در این مجموعه قرار می‌گیرد، شرکت‌کننده کد شماره یازده می‌گوید: «مادرم از وضعیت زندگی من ناراحت بود اولش بهش گفتم می‌خوام طلاق بگیرم و دفترچه بیمه بگیرم. چون از یکی از دوستام شنیده بودم که این قانون هست منم اعتیاد شوهرم رو بهونه کردم و بهش گفتم که طلاق می‌خوام و رفتم درخواست طلاق دادم.»

مقوله تشویق فرهنگ تقلب به‌عنوان زرنگی و ارزش مطلوب در جامعه در این مقوله می‌گنجد. شرکت‌کننده کد شماره ده می‌گوید: «همسرم از زمانی که ازدواج کردیم با شغل آزاد و کار کردن در فروشگاه لوازم‌خانگی پدرش وضع مالی خوبی داشت و الان هم کارش رو گسترش داده و الحمدالله وضعیت مالی خوبی داره و قبلا هم خوب بود و من اصلا به خاطر گرفتن مستمری پدرم طلاق نگرفتم. من به علت دیگه‌ای جدا شدم و صیغه همسرم شدم.»

مقوله رجوع، با توجه به روایت‌های زنان برخی از آنان از قبل، طلاق گرفته بودند اما نه به علت دریافت مستمری، بلکه عوامل دیگری دخیل بود. شرکت‌کننده کد شماره پنج می‌گوید: «من یه مدتی از همسرم جداشده بودم و مستمری پدرم رو دریافت می‌کردم تا این‌که همسرم دوباره برگشت و پیشنهاد رجوع به من داد و من که فرزندی ندارم اول نپذیرفتم ولی با اصرار شوهرم قبول کردم ولی نه عقد دائم گفتم یه مدت صیغه بشم ببینم که تغییری در رفتارش می‌بینم یا نه.»

مقوله بررسی و جستجوی شیوه‌های افزایش درآمد، و مفهوم فوت والدین بازنشسته یکی از شرایطی است که زنان به آن اشاره کردند.

احساس رضایتمندی و وانمود کردن بی‌دلواپسی از لو رفتن دریافت مستمری: در مقوله بی‌هراسی روانی ناشی از

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

احساس امنیت زنان از تاثیرات مثبت مستمری روایتگـری می‌کنند. زنـان از این‌که ماهانه و به‌طـور ثابت مسـتمری دریافـت می‌کردند، در بعـد روانی احسـاس امنیـت می‌نمودند. شـرکت‌کننده کد شـماره دو می‌گوید: «یه جورهایی احسـاس امنیت بهم دست داده.» در مقوله محق دانسـتن خود در اسـتفاده از مزایای دولتی و مسـتمری تعـدادی به مفهوم «احساس خوشحالی از این‌که دستم تو جیب خودمه» تاکید داشتند. احساس رضایتمندی بعد از دریافت مسـتمری، بـا توجه به تجربه زیسـته زنان مشـارکت‌کننده، آنان از طلاق صـوری و دریافت مسـتمری اظهار رضایت داشـتند. برخـی بـه مفهوم «حـس خوب از داشـتن اسـتقلال مالی» اشـاره کرده‌اند. شـرکت‌کننده کد شماره سـیزده می‌گوید: «حس خوب داشـتن استقلال مالی و پشتوانه و داشتن پس‌انداز برای روز مبادا.»

مقوله اطمینان نسبی از پیش نیامدن اتفاقات ناخوشـایند بعـد از طلاق صـوری برخی از مشـارکت‌کنندگان در مـورد مفهـوم «اتفاق خاصـی نمی‌افتـه چون بـا مادرم سـهیمم» این‌گونـه معتقد بودند کـه در صورت مطلع شـدن بیمه از طلاق صوری، اتفاق بدی رخ نخواهد داد. چنانچه شرکت‌کننده کد شماره دو می‌گوید: «ولی از این‌که تامین اجتماعی بفهمه برام مهم نیست.»

احسـاس ناامنـی اجتماعـی بعـد از دریافت مستمری: در مقوله‌های بیم داشتن از مطلع شدن بیمه بابت طلاق صوری برخی مفهـوم «اسـترس به‌دلیل متوجه شـدن بیمه تامین اجتماعـی از طلاق صوریم» را عنوان کردند. چنانچه شرکت‌کننده کد شماره یک می‌گویـد: «خوب یه جورهایی هم اسـترس دارم و می‌ترسم که یه موقع بیمه متوجه بشه و حقوقم رو قطع کنه.»

مقوله احساس نگرانی و بلاتکلیفی از طلاق صوری؛ زنان مشـارکت‌کننده از این‌که صیغه هسـتند اظهار نگرانی می‌کردند و با توجه به تجربه زیسته‌شـان می‌توان به رنج درونی؛ و تشویش همسر از بی‌مبالاتی بابت بیمه نداشتن اشاره نمود. با توجه به روایت‌های زنان مشارکت‌کننده، از این‌که واقعیت را پنهـان کردند دچار عذاب وجدان بودند. به‌طوری تعدادی به مفهـوم «عذاب وجدان به خاطر دروغی که گفتم» اشـاره کردنـد. در ایـن مفهوم نیـز گفتگو و تضـاد درونی قابل‌فهم اسـت. شـرکت‌کننده کد شـماره چهار می‌گوید: «خوب خدا رو شکر می‌کنم که از پدرم این حقوق برام مونده وگرنه باید واقعا به خاطر این حقوق هم که شـده و وضعیت زندگی‌ام جدا می‌شدم، چون چاره دیگه نداشتم از طرفی هم از این‌که دروغ گفتم و با شوهرم زندگی می‌کنم و این حقوق رو می‌گیـرم دچار عذاب وجدان شـدم نمی‌دونم گنـاه می‌کنم یا نه.»

توامان رفاه نسـبی‌آفرین و چالش‌برانگیـز : مقوله‌های رضایتمندی مالی و مسـوولیت‌نپذیری همسـر، رفع نیاز مالی و احساس نامطلوب از دریافت مسـتمری، رضایتمندی مالی و احساس خطر جدایی از همسر، افزایـش توانایی مالی و احسـاس نارضایتی در این دسـته جا می‌گیرند. شـرکت‌کننده کد شماره یازده می‌گوید: «خوب گرفتن طلاق و گرفتن مسـتمری ازنظر مالی برام خوب بـوده از خانوادگی و تاثیری که بخواد روی اخلاق همسـرم بگذاره چیزی نداشـته و هیچ تغییـری نکرده و همچنان بی‌مسـوولیت و بی‌خیاله و اصلا برش مهم نیسـت که بچه‌اش چه جوری بزرگ بشه.»

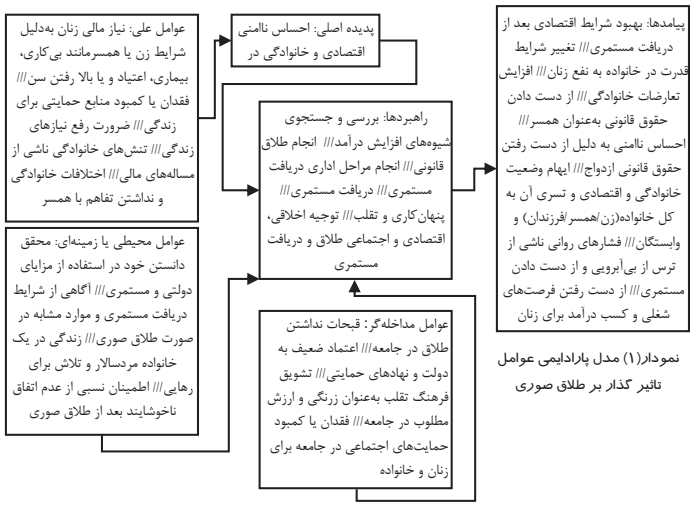
دغدغه روانی بعد از دریافت مستمری: مقوله این بخش فشارهای روانی ناشـی از ترس از بی‌آبرویی و از دسـت دادن مستمری بود. زنان بابت مطلع شـدن بیمه و قطع مسـتمری و مطلع شـدن افراد خانواده از طلاق نگرانی‌هایی داشـتند. شـرکت‌کننده کد شـماره یک می‌گوید: «خوب یه جورهایی هم استرس دارم و می‌ترسم که یه موقع بیمه متوجه بشـه و حقوقم رو قطع کنه و این‌که زمانی که درخواسـت پر می‌کردم متنش رو خوندم نوشته بود در صورت اثبات خلاف ادعا موضوع پیگرد قانونـی داره و باید پول‌های دریافتی رو برگردونیم و این موضوع نگرانم می‌کنـه چـون به‌هرحال با علم به این‌که کارم یـه جورهایی خلافه بازم امضا کردم و درخواستم رو دادم.»

مقوله مرکزی پژوهش : احساس ناامنی اقتصادی و خانوادگی در زنان مطلقه صوری مستمری‌بگیر می‌باشد.

عوامل تاثیرگذار بر طلاق صوری: در این پژوهش سـعی شده است به مجموعه علل و عوامل موثر بر طلاق صوری پرداخته شود، زیرا هر یـک از عوامل ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشـته و در رخداد این پدیده نقش به سزایی دارند .

عوامل علی: عوامل علی که بر مقوله اصلی احساس ناامنی اقتصادی و خانوادگـی در زنان تاثیرگذار بودند، شـامل: نیاز مالـی زنان به‌دلیل شرایط زن یا همسر نظیر بیکاری، بیماری، اعتیاد، بالا رفتن سن، فقدان یـا کمبود منابع حمایتی بـرای زندگی، ضرورت رفـع نیازهای زندگی،

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

نمودار(۱) مدل پارادایمی عوامل تاثیر گذار بر طلاق صوری

تنش‌های خانوادگی ناشـی از مسـاله‌های مالی، اختلافات خانوادگی و نداشتن تفاهم با همسر بودند.

عوامل زمینه‌ای: مقولات محق دانستن خود در استفاده از مزایای دولتی و مستمری، آگاهی از شرایط دریافت مستمری و موارد مشابه در صورت طلاق صوری، زندگی در یک خانواده مردسـالار و تلاش برای رهایـی، اطمینان نسـبی از پیش نیامدن اتفاق ناخوشـایند بعد از طلاق صوری از جمله عوامل محیطی بودند که بر راهبرد تاثیرگذار بودند.

عوامـل مداخله‌گر: عوامل مداخله‌گر شـامل مقولات قبیح نبودن طلاق در جامعه، اعتماد ضعیف به دولت و نهادهای حمایتی، تشـویق فرهنـگ تقلب به‌عنـوان زرنگی و ارزش مطلـوب در جامعه، فقدان یا کمبود حمایت‌هـای اجتماعی در جامعه برای زنان و خانواده بودند که بر راهبرد تاثیرگذار بودند .

راهبردها: راهبردهای پژوهش شـامل مقولات بررسی و جستجوی شـیوه‌های افزایش درآمد، انجـام طلاق قانونی، انجـام مراحل اداری دریافـت مسـتمری، دریافت مسـتمری، پنهانکاری و تقلـب، توجیه اخلاقی، اقتصادی و اجتماعی طلاق و دریافت مسـتمری بودند که بر پیامدهای تاثیرگذار بودند.

پیامدهـا: در این پژوهش پیامدهای شـامل مقولات بهبود شـرایط اقتصادی بعد از دریافت مسـتمری، تغییر شـرایط قدرت در خانواده به نفع زنـان، افزایش تعارضات خانوادگی، از دسـت دادن حقوق قانونی به‌عنوان همسـر، احسـاس ناامنـی به‌دلیل از دسـت رفتن حقـوق قانونـی ازدواج، ایهام وضعیت خانوادگی و اقتصادی و تسـری آن به کل خانواده شـامل همسـران، فرزندان و وابستگان، فشـارهای روانی ناشی از ترس از بی‌آبرویی و ازدست‌دادن مستمری، از دست رفتن فرصت‌های شغلی و کسب درآمد برای زنان بودند.

جدول(۱) ویژگی‌های زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان به تفکیک هر یک از زنان

کد	سن	وضعیت تحصیلات	وضعیت شغلی	زمان ازدواج	زمان متارکه (سال پیش)	تعداد فرزند
۱	۲	دیپلم	شغل قبلی منشی دکتر	۸	۴	۱
۲	۳۲	لیسانس	شغل قبلی آرایشگر	۶	۱	۲
۳	۵۰	سیکل	خیاط	۲۸	۶	۳
۴	۳۹	فوق‌دیپلم	خانه‌دار	۸	۳	۱
۵	۴۶	لیسانس	شغل قبلی کارمند اداری	۱۰	۱/۵	۰
۶	۱۹	دانشجو	خانه‌دار	۳	۱	۰
۷	۶۳	بی‌سواد	خانه‌دار	۴۰	۵	۲
۸	۲۲	دیپلم	بی‌کار	۵	۲	۰
۹	۴۰	فوق‌دیپلم	شغل قبلی تکنسین اتاق عمل	۱۴	۳	۱
۱۰	۵۸	سوم راهنمایی	خانه‌دار	۳۸	۷	۲
۱۱	۲۴	دیپلم	خانه‌دار	۶	۲	۱
۱۲	۴۱	دیپلم	خانه‌دار	۱۰	۴	۲
۱۳	۲۸	فوق‌دیپلم	شغل قبلی کارمند شرکت	۶	۴	۰
۱۴	۶۰	بی‌سواد	شغل قبلی کارگر نظافتچی	۴۶	۷	۵

نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف بررسی و تحلیل جامعه‌شناسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی طلاق صوری (تجربه زیسته زنان مطلقه صوری مسـتمری‌بگیران سـازمان تامین اجتماعی) با رویکرد نظریه زمینه‌ای انجام شد. نتایج حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که مقوله اصلی احسـاس ناامنی اقتصادی، خانوادگی در زنان مطلقه صوری، که علت طلاق صوری آنان می‌باشـد، ناشی از تغییرات سـاختاری و کلان جامعه و برخی نیز به سـطح خرد مربوط می‌شدند. زنان به‌دلایل شرایط اقتصادی و تنش‌های خانوادگی ناشـی از مسـاله‌های مالی و عاطفی با همسـر، رفع نیازهای زندگی و کمبود منابع حمایتی در جامعه، دسـت به

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

راهبردهایی همچون طلاق صوری و دریافت مستمری زدند. کمرنگ شدن قبح طلاق، کاهش اعتماد به نهادهای دولتی و عمومی و ضعف ساختارهای رفاه اجتماعی در جامعه یا ناکافی بودن آن، تشویق فرهنگ تقلب و پنهانکاری ناشی از آن، اطمینان از پیش نیامدن اتفاق ناخوشایند پس از برملا شدن طلاق صوری نیز این مساله را تشدید کرده است. در کنار آن استقلال مالی زنان و افزایش قدرت تصمیمگیری و قدرت عمل آن‌ها به همراه مزایا و خلاهای قانونی در این زمینه ترغیب کننده بوده است. از پیامدهای منفی اقتصادی می‌توان به هدر رفت منابع مالی سازمان تامین اجتماعی و در سطح خانوادگی افزایش تعارضات خانوادگی، کاهش مسوولیت‌پذیری همسران، محرومیت از حقوق قانونی به‌عنوان همسر و از دست دادن فرصت‌های شغلی این زنان را اشاره کرد که به نوعی احساس ناامنی و مبهم بودن از وضعیت خانوادگی و اقتصادی و تسری آن به‌کل خانواده و وابستگان را در پی داشته است.

طلاق‌های صوری باعث ناترازی درآمد و مصرف و هدر رفت سرمایه اقتصادی در بیمه شده است و از سویی دیگر بنیان خانواده را نیز به خطر انداخته است. نتایج تحقیق با معدود تحقیقات انجام شده در این زمینه تطابق دارد که این نوع طلاق را کاسب کارانه می‌داند و بیشتر به‌خاطر معافیت سربازی فرزند و دریافت مستمری صورت گرفته است و علل ساختاری و چند علتی دارد. در مجموع می‌توان گفت علاوه بر رفتارهای فرصت‌طلبانه و سودجویانه افراد، خلاهای قانونی که ناشی از عوامل ساختاری بود به همراه ناکافی بودن شاخص‌های رفاه اجتماعی در جامعه، در افزایش این نوع طلاق نقش مهمی دارند و لازم است تا به آن‌ها توجه ویژه شود.

راه‌بست‌ها: به‌دلیل حساسیت موضوع و پنهانکاری زنان مطلقه صوری و ترس از مطلع شدن سازمان تامین اجتماعی و قطع شدن مستمری انتخاب نمونه با مشکلاتی همراه بود که با اعتمادسازی تلاش شد تا این مشکل به حداقل برسد.

پیشنهادها: پیشنهاد می‌شود برای ادامه مطالعه و پژوهش، مجموعه مقولات مرتبط، به‌طور مجزا مورد پژوهش و واکاوی قرار گیرند.

سپاسگزاری: این مقاله برگرفته از رساله دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب می‌باشد. به این وسیله از اساتید راهنما و مشاور و تمامی کسانی که در انجام این پژوهش همکاری داشتند تشکر و قدردانی می گردد.

تعارض منافع : نویسندگان این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارند.

منابع

References:

1. Arshi M, Takaffoli, M, and Sabzi Khoshnam M. Family welfare policies in Iran, comparative study of development programs. Quarterly Journal of Social Work, 2015. 4(1): p. 38-51. [Persian]. http://socialwork-mag.ir/article-1-65-en.html
2. Hoseini F, Rezapour M, Saatlo M. The study of effective factors in increasing divorce rate (case study: Divorced couples of Sarpolezahab town). Quarterly Journal of Social Work, 2015. 4(2): p. 33-41. [Persian]. http://socialworkmag.ir/article-1-50-en.html
3. Veiskarami H, Arasteh S, Ekrami Z. Examining the Impact of self-efficacy training on the life expectancy and future outlook of divorced women. Quarterly Journal of Social Work, 2023. 12(2): p. 22-31. [Persian]. http://socialworkmag.ir/article-1-698-en.html
4. Family Protection Law of Iran Approved 2012. [Persian]. https://qavanin.ir/Law/TreeText/?IDS=5917848193987091276
5. Janjani P, Momeni K, Amiri N, Moradi A. The experience of marital distress in the perceptual world of women; Case study: Tohid clinic of Kermanshah. Family Counseling and Psychotherapy, 2019. 9(1): p. 173-196. [Persian]. https://fcp.uok.ac.ir/article_61299.html?lang=en
6. Karimi, Y, Almasi S, Mohammadi R, Fazeli H. A phenomenological inquiry of the divorce contexts among divorced individuals. Clinical Psychology Studies, 2017; 7(25): 191-211. doi: 10.22054/jcps.2017.7138 [Persian]. https://jcps.atu.ac.ir/article_7138.html?lang=en
7. Hemmati R, Karimi Z. Divorced women and family supervision experience: A qualitative study (case study: Divorced family-headed women of Farsan. Women's Studies, 2018. 9(24): p. 181-211. [Persian]. https://womenstudy.ihcs.ac.ir/article_3344.html?lang=en

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]

8. Niazi M, Askari Kaviri A, Almasi E, Norowzi M, Nourani E. Ultra-analysis of studies and researches about divorce relevant factors in Iran for the period of 1386-1396. Women's Studies Sociological and Psychological, 2018. 15(4): p. 177-202. doi: 10.22051/jwsps.2018.8627.1124 [Persian]. https://jwsps.alzahra.ac.ir/article_3573.html?lang=en#ar_info_pnl_cite
9. Alimondegari M, Ghazi Tabatabie M, Hani Sadati SM. Examining a theoretical- conceptual model of tendency to divorce among couples resided in Tehran city. Iranian Population Studies, 2016; 2(1): 61-93. [Persian]. https://jips.nipr.ac.ir/article_89530.html
10. Moshki M, Shahghasemi Z, Delshad Noghabi A, Moslem A. The survey of condition and related factors to divorce from divorced couples' viewpoint of Gonabad city in 2008-2009. Journal of Internal Medicine Today 2011; 17 (1) :35-44; [Persian] http://imtj.gmu.ac.ir/article-1-1081-en.html
11. Asadyan A, Sadaghat K. Sociological explanation of social factors effective on divorce (the case of Ghaemshahr city). Journal of Applied Sociology, 2014. 25(2): p. 97-116. [Persian]. https://jas.ui.ac.ir/article_18366.html?lang=en
12. Askari-Nodoushan A, Shams Ghahfarokhi M,Shams Ghahfarrokhi F. An analysis of the socioeconomic characteristics of divorce in Iran. Strategic Research on Social Problems. 2019. 8(2): p. 1-16. [Persian]. https://ssoss.ui.ac.ir/article_24317.html
13. Dargahi H, Ghasemi M, Beiranvand A. The impacts of economic and social factors on divorce rate in iran with emphasis on business cycles, women's education and employment. Journal of Economics and Modeling, 2019. 9(4): p. 95-120. [Persian]. https://ecoj.sbu.ac.ir/article_86067.html?lang=en
14. Sadeghi R. Youth's assessment of the consequences of divorce and its effects on tendency to divorce in Tehran city. Strategic Studies on Youth and Sports, 2018. 16(38): p. 205-222. [Persian]. https://faslname.msy.gov.ir/article_237.html?lang=en
15. Etemadifard M, Najmi A. Business-minded marriages and divorces in Iran (A sociological study of legal form in institution of family). Sociological Studies (former Social Science Letter), 2021. 28(1): p. 117-139. [Persian]. https://jsr.ut.ac.ir/article_84516.html?lang=en
16. Maroofi H, Moradi F. Formal divorce in terms of religious jurisprudence and Iranian law. History and civilization studies of Iran and Islam, 2020. 15(5): p. 66-73. [Persian]. https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/1717438/
17. Ekawati S, Purwaningsih S.B, and Rosnawati E. An overview of marriage status using fake divorce certificates, in academia open. Vol 5; 2021. Academia Open. https://acopen.umsida.ac.id/index.php/acopen/article/view/732
18. Sururie R.W, Susanto Y.A, Kamelia L, Rifada R.M. Study of telescop and e-tara: Online application for detecting the authentic and fraud divorce certificates in religious court, 2021 7th International Conference on Wireless and Telematics (ICWT), Bandung, Indonesia, 2021, pp. 1-4, doi: 10.1109/ICWT52862.2021.9678451 https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9678451/authors
19. Wang J, Fu A. Till death, purchase of another house, or occurrence of other events do us part: Interests-oriented fake divorce cases in China. Journal of Divorce & Remarriage, 2019. 60(2): p. 152-170. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10502556.2018.1488116

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-22]